

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Veronika Pospíšilová

Neplatnost a neexistence manželství

Diplomová práce

Olomouc 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Neplatnost a neexistence manželství“
vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Úpici dne 31.prosince 2013

.....

Veronika Pospíšilová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla srdečně poděkovat vedoucí mé diplomové práce JUDr. Lence Westphalové, Ph.D. za její náležité vedení, odbornou pomoc a poskytování cenných a podnětných rad při zpracování této práce.

Poděkování náleží také mé rodině, která mě celý můj život podporovala nejen při studiích.

Věnování

Svoji diplomovou práci bych ráda věnovala svému kamarádovi Mírovi Řezníčkovi, který v roce 2001 tragicky zahynul.

Já, níže podepsaná Veronika Pospíšilová, autorka diplomové práce : „ *Neplatnost a neexistence manželství*“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č.121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8,

Olomouc 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích, v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že moje osobní údaje výše uvedené jsou pravdivé.

Diplomová práce je zpracována dle právního stavu ke dni 1.1.2014.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. ZÁKLADNÍ POJMY RODINNÉHO PRÁVA.....	9
2.1. RODINA.....	9
2.2. MANŽELSTVÍ.....	10
2.3. SŇATEK.....	10
2.4. SŇATEČNÍ OBŘAD.....	11
3. HISTORIE INSTITUTU NEPLATNOSTI A NEEEXISTENCE MANŽELSTVÍ.....	13
4. ZDÁNLIVÉ MANŽELSTVÍ.....	16
4.1. VADA V PROJEVU VŮLE O VSTUPU DO MANŽELSTVÍ.....	17
4.2. VADA VE SŇATEČNÍM OBŘADU NEBO V SOUVISLOSTI S NÍM.....	18
4.3. VADY CÍRKEVNÍHO SŇATKU.....	19
4.4. VADA V ZASTOUPENÍ PŘI VZNIKU MANŽELSTVÍ.....	19
5. NEPLATNOST MANŽELSTVÍ.....	21
5.1. ZÁKONNÉ PŘEKÁŽKY MANŽELSTVÍ.....	21
5.2. NEDOSTATEK VĚKU.....	21
5.3. NEDOSTATEK SVĚPRÁVNOSTI.....	22
5.4. DŘÍVE UZAVŘENÉ A DOSUD TRVAJÍCÍ MANŽELSTVÍ.....	23
5.5. PŘÍBUZENSTVÍ.....	23
5.6. PÉČE O DÍTĚ.....	24
6. PROHLÁŠENÍ MANŽELSTVÍ ZA NEPLATNÉ.....	25
7. NEPLATNOST A NEEEXISTENCE REGISTROVANÉHO PARTNERSTVÍ.....	27
8. PROCESNÍ ASPEKTY INSTITUTU NEPLATNOSTI A NEEEXISTENCE MANŽELSTVÍ.....	31
9. SROVNÁNÍ SE ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVOU – NĚMECKO.....	35

9.1.	NĚMECKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA RODINNÉHO PRÁVA.....	35
9.2.	INSTITUT NEPLATNOSTI A NEEEXISTENCE MANŽELSTVÍ V NĚMECKÉM PRÁVU	35
10.	NEPLATNOST A NEEEXISTENCE MANŽELSTVÍ – PROBLEMATIKA	
	TRANSGENDERU	40
11.	ZÁVĚR.....	46
12.	POUŽITÁ LITERATURA	48
	MONOGRAFIE.....	48
	ODBORNÉ ČLÁNKY	49
	PRÁVNÍ PŘEDPISY	49
	JUDIKATURA	50
	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	50
13.	SHRnutí / SUMMARY.....	52
13.1.	SHRnutí	52
13.2.	SUMMARY	52
14.	KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS.....	53
14.1.	KLÍČOVÁ SLOVA.....	53
14.2.	KEY WORDS	53

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK:

ABGB – císařský patent č. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch

BGB – das Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník ze dne 18. srpna 1896

ESD – Evropský soudní dvůr

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

EU – Evropská unie

FamFG – Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, německý zákon o řízení ve věcech rodinných a ve věcech nesporného řízení ze dne 17. 12. 2008

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EU – Listina základních práv Evropské unie (2007/C 303/01) ze dne 12. prosince 2007

LZPS – usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

NOZ – zákon č. 89/2012 Sb, ve znění pozdějších předpisů

MN – zákon č. 320/1919 Sb., (manželská novela), kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

OZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

SJM – společné jmění manželů

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ÚMLUVA – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášená dne 04.11.1950 Radou Evropy v Římě

ZČPM – zákonný článek č. XXXI/1894 o právu manželském

ZOPR – zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

ZOR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

ZORP – zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů

ZoZŘS – zákon č. 292/2013 ve znění pozdějších předpisů

1. ÚVOD

Hlavním cílem mé diplomové práce na téma: „Neplatnost a neexistence manželství“ je zejména podrobně zpracovat problematiku neplatnosti a neexistence manželství, jako jednoho pro mne z nejzajímavějších institutů rodinného práva. Budu se snažit detailněji objasnit jednotlivé aspekty jak z hlediska hmotně-právního tak i procesního, a následně provedu komparaci české úpravy s úpravou německou, neboť je hlavním inspiračním zdrojem při tvorbě nového občanského zákoníku a také zákona o zvláštních řízeních soudních, což jsou předpisy, ze kterých ve své práci budu čerpat nejvíce. Ve své diplomové práci se také blíže přiblížím současným společenským a sociálním tématům, jako je zejména registrované partnerství a stále aktuálnější problematika transgenderu, neboť dle mého názoru úzce souvisí s neplatností a neexistencí manželství.

Při tvorbě mé diplomové práce budu pracovat s dostupnými prameny mezi nimiž budou převažovat monografie autorů, kteří se zabývají rodinným právem, komentáře, právní předpisy tuto oblast a problematiku upravující, jakož i řada odborných článků či judikatura soudů. Pramenů, které upravují současnou rekodifikovanou podobu Neplatnosti a neexistence manželství není sice mnoho, avšak osobně to vnímám jako prostor pro zamyšlení se nad celou problematikou a nastínění i vlastního postoje. Za důležité považuji také to, že mým cílem není komparace staré a nové úpravy, ale ryzí výstup z právní úpravy účinné od 1.1.2014.

Metody, které ve své diplomové práci budu užívat jsou zejména metoda analytická, kterou podrobně rozeberu především současnou právní úpravu, ale také úpravu, která této předcházela. Syntetická metoda bude v mé práci použita jako nástroj pro propojení zdrojů, které se týkají staré i nové úpravy. Užiji i komparativní metodu. Ne však na porovnávání staré a stávající úpravy institutu Neexistence a neplatnosti manželství, ale spíše pro srovnání české úpravy s úpravou německou. Při psaní této práce se budu snažit v jednotlivých kapitolách shrnout všechny dosavadní dostupné informace a poznatky zabývající se tématem neplatnosti a neexistence manželství, zpracovat komplexně danou problematiku, jakož i zaujmout stanoviska k jednotlivým otázkám, jež právní úprava tohoto institutu v právní teorii, jakož i aplikační praxi vyvolává.

Úvodní kapitoly budou zaměřeny zejména na objasnění základních pojmů jak obecně rodinného práva tak pojmů, které se týkají neplatnosti a neexistence manželství. Jedná se o pojmy jako je rodina, manželství, sňatek a sňateční obřad. Následuje historická kapitola, která kromě obecného nastínění historického vývoje institutu neplatnosti a neexistence manželství

bude obsahovat i zmínku o staré úpravě rodinného práva, která v českém právním řádu dlouhá léta převládala. Dále se budu věnovat právní úpravě vad a překážek manželství a jeho vzniku. V dalších kapitolách již budu konkrétně rozebírat samotnou úpravu tohoto institutu a jeho jednotlivé atributy. Nejdříve se zaměřím na zdánlivé manželství a poté na jeho neplatnost. Toto řazení jsem zvolila stejně jako je tato problematika řazena v novém občanském zákoníku (dále jen „NOZ“). Jako další jsem se rozhodla zařadit kapitoly věnující se registrovanému partnerství, zejména tedy jeho neplatností a neexistencí. V další kapitole se více přiblížím procesně-právním aspektům tohoto institutu. Následuje kapitola komparativní, kde již detailně srovnávám českou právní úpravu s právní úpravou v Německu. Jako poslední kapitolu zařazuji téma Transgenderu / transsexuality, neboť se domnívám, že spolu s registrovaným partnerstvím se jedná o téma, které v minulosti, ale i v současnosti vyvolává spoustu kontroverzních otázek., a obě problematiky jsou jak meritum mého tématu tak i mně osobně velmi blízká.

2. ZÁKLADNÍ POJMY RODINNÉHO PRÁVA

Rodinné právo lze definovat jako souhrn právních norem, převážně kogentních, které upravují rodinné a manželské vztahy. Rodinné právo je tradičně řazeno do odvětví práva soukromého a historicky bylo vždy upravováno s právem občanským. Pro rodinné právo je typické, že rovnost subjektů je omezena a nahrazena spíše nerovností.¹ Základním pramenem rodinného práva u nás byl doposud zákon o rodině, tj. zákon č.194/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále jen ZoR.² Nyní je rodinnému právu věnována část druhá nového občanského zákoníku, tj. zákon č. 89/2012, (dále jen „NOZ“). Skládá se z Hlavy I., která se věnuje manželství, Hlava II. obsahuje ustanovení o příbuzenství a švagrovství a v Hlavě III. jsou zařazeny ustanovení o poručenství a jiných formách péče o dítě. Toto systémové řešení se jeví jako vhodné a soustřeďuje úpravu na jediné místo.³

2.1. Rodina

Rodina je tradičním institutem rodinného práva, a lze ji charakterizovat jako sociální skupinu několika málo osob, které navzájem propojují manželské či příbuzenské vztahy. Legální definici pojmu rodiny nový občanský zákoník neobsahuje, definic pojmu rodiny z historie však existuje mnoho. Například Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 definoval rodinu jako vztah mezi prarodiči a všemi jeho potomky.⁴ Dnešní podoba rodiny je však výsledkem dlouhodobého vývoje a nelze ji definovat jednoznačně. Současná česká rodina byla významným způsobem ovlivněna koncepcí rodinné politiky, která byla formována od počátku 50.let. Spočívalo to zejména ve spojování rodiny se sociálními cíli a ideály socialismu. Vliv této koncepce je však stále slabší. Rodina tedy plní ve společnosti, jejímž je produktem, nezastupitelnou roli a je zprostředkovatelem mezi společenskými a individuálními zájmy.⁵

¹ PLECATÝ Vladimír; SALAČ Josef, Základy rodinného práva,ISBN 80-7317-002-7, PRVNÍ VYDÁNÍ, 2001, Praha, str. 9.

² Tamtéž, str. 11

³ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s 286.

⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3, přepracované a doplněné vydání. Brno : Doplněk, 2006, s. 8.

⁵ Tamtéž, strana 9.

2.2. Manželství

Základem, ze kterého se rodina formuje je právě manželství. Na rozdíl od střídmého definování rodiny přímo právní normou, přední místo ve většině rodinně-právních úpravách zaujímá právě definice manželství. Obecně je manželství chápáno jako právní vztah mezi mužem a ženou.⁶ Právě zdůraznění, že se jedná o muže a ženu, má být dostatečným odlišením od svazků, které uzavírají osoby stejného pohlaví. ZoR ve svém prvním paragrafu definoval manželství jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Účel manželství se změnou právních úprav ani časovým vývojem mnoho nezměnil. Hlavním účelem manželství zůstává založení rodiny a řádná výchova dětí.⁷ Stejně tak i NOZ toto přejímá a doplňuje tak, že účelem manželství je i vzájemná podpora a pomoc mezi manželi. Je totiž zřejmé a nepochybné, že existují i manželství, jejichž účelem není založení rodiny a řádná výchova dětí. Důvody vzniku manželství jsou různé, může to být tedy i podpora ať už sociální či ekonomická nebo důvod vzniku manželství pro naplnění zcela jiných zájmů. Zákon však pravděpodobně nezlomí trend posledních let, kdy je manželství zejména mladými páry odmítáno.⁸ V minulosti bylo prakticky nemyslitelné, že by mezi mužem a ženou, kteří spolu delší dobu tvoří pár, nevzniklo manželství.

2.3. Sňatek

Sňatek je pojmově velmi blízký pojmu manželství, ale významově je zcela odlišný. Je proto nutné rozlišovat mezi manželstvím a sňatkem i přesto, že předpoklady jejich existence jsou vzájemně propojeny a nelze s nimi pracovat ryze odděleně.⁹

Sňatek je právem upravený způsob vzniku manželství a jde tedy o právní institut, který slouží ke vzniku manželství. V České republice je vznik manželství jinou cestou než sňatkem

⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3, přepracované a doplněné vydání. Brno : Doplněk, 2006, s.12

⁷ Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb. účinného ke dni 1.1.2013

⁸ ELIÁŠ, Karel a kol.; *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem*, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 286

⁹ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné* 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, a.s., 2007, s. 23.

vyloučen.¹⁰ Sňatek můžeme mít formu občanskou nebo církevní. Pokud snoubenci projeví vůli, že spolu vstoupí do manželství, osobně před orgánem veřejné moci, který provádí sňateční obřad v přítomnosti matrikáře, jedná se o občanský sňatek. Pokud je takový projev vůle učiněn před orgánem církve nebo náboženské společnosti, které jsou registrovány ve smyslu zákona č. 3/2002, jedná se o sňatek církevní.¹¹ Jakékoliv následné náboženské obřady nemají pro již uzavřený občanský sňatek žádné právní následky. Po uzavření církevního sňatku však následný občanský sňatek uzavřít nelze.¹²

2.4. Sňateční obřad

Sňateční obřad představuje samotnou realizaci sňatku a jedná se o vlastní způsob uzavření manželství, tj. především sňateční proces. Sňateční obřad má být veřejný a slavnostní, což mě přivádí k zamyšlení do jaké míry a jakým způsobem bude slavnostnost takového obřadu posuzována.¹³ V případě občanského sňatku, se sňateční obřad koná na místě, které určuje výhradně orgán veřejné moci. Neznamená to však, že by se obřad konal na místě, které je vybráno dle libovůle úřadu. Naopak, orgán veřejné moci při výběru místa sňatečního obřadu přihlíží k vůli a přání snoubenců. O provedení sňatečního obřadu snoubenci požádají orgán veřejné moci, a to ve správním obvodu, kde má být manželství uzavřeno, prokážou svoji totožnost a způsobilost uzavřít manželství předložením dokladů, které toto osvědčují.

Pro uzavření církevního sňatku je nutné předložit oddávajícímu osvědčení, které snoubencům vydá matriční úřad, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno. Podstatné je, že od vydání tohoto osvědčení nesmí uplynout více než šest měsíců. Je zde také požadavek zpětné vazby ze strany oddávajícího, který je povinen do tří pracovních dnů od

¹⁰ RADVANOVÁ, Senta; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva : Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 1999, s. 15.

¹¹ ELIÁŠ, Karel a kol.; *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem*, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 288

¹² Tamtéž , str.293

¹³ Tamtéž str.287

uzavření církevního sňatku, doručit matričnímu úřadu protokol o uzavření takového manželství.¹⁴

Součástí sňatečního obřadu je i okamžik, kdy snoubenci uvedou, že jim nejsou známy žádné překážky manželství, a naopak, že jim je znám zdravotní stav druhého snoubence. Stejně tak uvedou, že zvažili uspořádání svých majetkových poměrů do budoucna, otázky bydlení nebo hmotného zajištění po uzavření manželství.¹⁵ Ze své praxe v advokátní kanceláři vím, že zvažování majetkových poměrů na počátku vztahu a manželství se zdá být velmi jasná a jednoduchá věc, která se s postupem času a s blížícím se koncem partnerského soužití stává tématem číslo jedna. A proto se domnívám, že takovéto ustanovení má v našem právním řádu své místo.

¹⁴ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 290

¹⁵ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 291

3. HISTORIE INSTITUTU NEPLATNOSTI A NEEXISTENCE MANŽELSTVÍ

Institut neplatnosti a neexistence manželství je tradičním institutem rodinného práva. V minulých úpravách a pojetích rodinného práva byly oba instituty upraveny společně, postupně však došlo k oddělení a následně k profilování jejich odlišných znaků.

Manželství mohlo vzniknout pouze za předpokladu, že při jeho vzniku, resp. uzavírání, neexistovala žádná okolnost, která by byla překážkou manželství, tedy vadou, pro niž by manželství mohlo být prohlášeno za neplatné nebo by vůbec nevzniklo. Tyto nedostatky byly postihovány vždy od počátku existence úpravy institutu neplatnosti a neexistence manželství.

V průběhu historického vývoje rodinného práva se postupně utvářelo i samotné pojetí toho, co je třeba považovat za překážky manželství. Objevily se i pokusy o systematické dělení těchto překážek.¹⁶ V průběhu let spolu s vývojem společnosti a mezilidských vztahů se to, co by mělo být považováno za překážku vzniku manželství měnilo.

Manželství, jeho vznik a problémy s tímto spojené je nutné interpretovat jak na úrovni kanonického práva, tak i v rámci práva světského. Působení kanonického práva na rodinné právo a zejména na manželské právo je nesporné, stejně tak i výrazný vliv kanonického práva na vývoj práva světského. Vliv kanonického práva se projevil v mnoha institutech rodinného práva – monogamie, rovnost mezi mužem a ženou, mezi manželi. Naopak např. institut rozvodu se do kanonického práva nikdy do dnes nedostal ve formě, v jaké ho do právní úpravy přejalo právo světské.¹⁷

Významným mezníkem pro vývoj rodinného práva a institutu neplatnosti a neexistence manželství byla recepce ABGB¹⁸ (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch), neboť byl výrazně ovlivněn kanonistickou naukou. ABGB obsahoval nedostatky předpokladů ke vzniku, resp. k uzavření manželství, které vycházely z toho, že osoba, která vstupovala do manželství byla k tomuto nezpůsobilá pro duševní poruchu, neschopnost k projevu vůle nebo, že u ní byl dán nedostatek skutečného svolení z důvodu bázně, únosu, omylu v osobě a při omylu ohledně

¹⁶ HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. 1. vydání. Praha : Academia Praha, 1977, s. 78.

¹⁷ ČIŽKOVÁ, Martina. *Srovnání způsobu zániku manželství v českém sekulárním právu a kanonickém právu*. Olomouc, 2011, s. 12. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

¹⁸ Císařský patent č. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch ze dne 1. června 1811

těhotenství ženy. Z dob habsburské monarchie znalo rakouské právo překážky pro vznik manželství jako je nedostatek věku, vojenský stav, neschopnost souložit, překážku zločinu, překážku jiného manželství, překážku pro svěcení a sliby, překážku odlišnosti náboženství, překážku příbuzenství, ale i švagrovství, překážku cizoložství, zavraždění manžela nebo překážku smutečního roku.¹⁹ Tento výčet byl však pouze demonstrativní a v běžném životě mohly nastat i jiné překážky, které by zapříčinily neplatnost nebo neexistenci manželství.

Například na Slovensku, kde platilo uherské právo, byla právní úprava neplatnosti a neexistence manželství a překážek tohoto institutu zakotvena v zákonném článku, který byl označen XXXI/1984, o právu manželském.²⁰ (dále jen ZČPM). Ve srovnání právě s AGBG je úprava obsažena v článku mnohem chudší, jelikož neobsahuje překážku např. vzniku manželství pro neschopnost k souloži, ale i další. Naopak ale přináší jeden poměrně nadčasový prvek v podobě překážky vztahu či poměru poručenského nebo osvojeneckého.²¹

Spolu se vznikem Československa v roce 1918 vznikala potřeba nově upravit a uspořádat právní instituty a zaměřit se na nový vývoj a chápání práva, což se týkalo i institutů rodinného práva. Jendou z prvních československých úprav byla tzv. manželská novela, zákon č. 320/1919 Sb. (dále jen manželská novela)²². Zůstalo zachováno názvosloví překážek manželství. Obsah některých překážek zůstal nezměněn, některé byly zúženy, ale byly zavedeny i zcela nové překážky. § 28 tohoto zákona uváděl, že je úřední povinností vyšetřit neplatnost manželství, pokud takovému manželství v cestě stály překážky dle tohoto zákona. Převratem ve vývoji rodinného práva vůbec, tedy i institutů souvisejících s manželstvím byl až zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném²³ (dále jen ZOPR) a zákon č. 266/1949 Sb.²⁴, který svým § 46 zrušil výše

¹⁹ HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. 1. vydání. Praha : Academia Praha, 1977, s. 80 - 81.

²⁰ Zákonný článek č. XXXI/1984 Sb., o právu manželském, ve znění zákona č. 113/1924 Sb. účinném ke dni 7. července 1924

²¹ HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. 1. vydání. Praha : Academia Praha, 1977, s. 81.

²² Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství (manželská novela), ve znění zákona č. 105/1947 Sb. účinném ke dni 1. srpna 1947

²³ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 265/1949 Sb. účinném ke dni 1. ledna 1950

²⁴ Zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních ze dne 7. prosince 1949

uvedené předpisy. Některá impedimenta zůstala zachována, jiná byla změněna nebo zcela vymizela. Ta, která zůstala se obsahově tolik nezměnila, podstatné byly však změny v názvosloví, jelikož došlo k upuštění od pojmu překážky manželství, které se nově začaly označovat jako skutečnosti, které brání vzniku manželství.²⁵

Právní stav zavedený ZOPR byl změněn až ZoR, jehož podoba se s novelizacemi měnila až do dnešní podoby, a který byl aktuálním právním předpisem českého rodinného práva až do dnešního stavu, kdy dochází k rekodifikaci soukromého práva a k účinnosti NOZ k 1.1.2014. V ZoR je neplatnost a neexistence manželství zakotvena v části první, v hlavě druhé. Zde je pak devět paragrafů, které se jednotlivým atributům věnují. Jsou rozděleny jako §11 Bigamie, §12 Příbuzenství, §13 Nezletilost, §14 Duševní porucha. Další ustanovení se týkají Prohlášení manželství za neplatné a jeho jednotlivých vad, řízení o prohlášení manželství za neplatné a následky neplatného manželství. Jako poslední je řazeno manželství zdánlivé, kterému jsou věnovány tři velmi krátké odstavce.²⁶ Lze říci, že obsahově se NOZ a ZoR radikálně neliší. Rodinné právo je zařazeno do NOZ, stejně jako veškerá dosavadní soukromoprávní úprava.

²⁵ HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. 1. vydání. Praha : Academia Praha, 1977, s. 82.

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s. 51-53

4. ZDÁNLIVÉ MANŽELSTVÍ

V teorii označováno jako *matrimonium putativum* nebo *non matrimonium*.²⁷ Zdánlivé manželství, tedy neexistence manželství, je součástí právní regulace výjimečně. Většina států se o zdánlivosti manželství vůbec nezmiňuje, jelikož to nepovažují za potřebné.²⁸ Stojí tedy za zamyšlení, zda není úprava tohoto institutu nadbytečná, a zda by postačilo problematiku vad manželství řešit pouze v rovině neplatnosti manželství s tím, že by v případě konkrétních typů překážek, které jsou nyní upraveny v rámci zdánlivého manželství, mohl soud vyslovit neplatnost manželství i bez návrhu, tedy z úřední povinnosti. Na druhou stranu je také potřeba říci, že na rozdíl od zahraničních právních řádů, je zdánlivé manželství institutem, který je v souvislosti s historickým vývojem práva, institutem tradičním.

Neexistence manželství jako jeden ze stěžejních institutů rodinného práva byl od institutu neplatnosti manželství oddělen. Došlo k tomu přijetím zákona č. 91/1998 Sb., jehož záměrem bylo vytvořit uzavřený okruh kategorií zdánlivých manželství (*non matrimonium*)²⁹

O zdánlivé manželství půjde v případech, kdy nebyly v projevu vůle o vstupu do manželství nebo ve sňatečním obřadu nebo v souvislosti s ním splněny takové náležitosti, na kterých je nutno bezvýhradně trvat. Postačí, že tyto náležitosti nebudou splněny alespoň u jednoho ze snoubenců.³⁰ Důsledkem takového neexistujícího manželství je, že manželství nikdy nebylo, není a nebude. Nemá žádné právní následky a rozhodnutí soudu o neexistenci manželství bude pouze deklaratorního charakteru.³¹ „Soud může určit, že manželství není, i bez návrhu.“³² Soud tedy rozhoduje z úřední povinnosti. Pokud soud rozhodne, že manželství není, musí také neprodleně poté rozhodnout o otcovství k dítěti, které spolu manželé mají, a také o právech a

²⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. 586 s

²⁸ ELIÁŠ, Karel a kol.; *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem*, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 296

²⁹ HADERKA, Jiří. Oddavky, nulity a neexistence manželství od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.. *Právní praxe*. 1998, č. 8, s. 466 - 482.

³⁰ Tamtéž s.295

³¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.51

povinnostech k tomuto dítěti. Stejně tak je třeba upravit i majetkové poměry, neboť pokud manželství nikdy nevzniklo, není tu ani žádné společné jmění manželů. Nelze proto použít analogii, např. úpravy majetkových poměrů rozvedených manželů. Je nutné toto posuzovat jednotlivě podle své povahy, a pokud nelze užít jiné metody či výkladu, užijí se ustanovení o bezdůvodném obohacení. Při úpravě právě majetkových poměrů, je třeba brát na zřetel i dobrou víru muže a ženy, stejně tak na práva a oprávněné zájmy společných dětí, ale i třetích osob.³³ V rovině statusové to bude znamenat, že nebude možné uplatnit například domněnku otcovství, stejně tak se ani nezmění osobní stav na ženatý/vdaná, ale na osobu se bude pohlížet jako by vždy byla svobodný/svobodná, pokud samozřejmě tomuto zdánlivému manželství nepředcházela jiný status. Kromě toho, že nebude dotčena majetková sféra, jelikož společné jmění manželů nikdy nevzniklo, tak stejně i například společný nájem ex lege, který druhému manželovi nikdy nevzniknul nebo členství v bytovém družstvu, které získal za trvání manželství jen jeden z manželů. Zdánlivé manželství nelze za žádných okolností konvalidovat.³⁴ Tato ustanovení mají hmotně-právní charakter, i když by se na první pohled mohlo zdát, že jsou zde procesní prvky. To je do jisté míry pravda, neboť procesně-právní úprava v zákoně o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZoZŘS) je téměř doslovnou reakcí na tato hmotně-právní ustanovení. Procesně-právní problematika institutu zdánlivého manželství je více upravena v kapitole 9.

Konkrétními vadami, které povedou k tomu, že se na manželství bude pohlížet jako by nikdy nevzniklo, budou především vady v projevu vůle o vstupu do manželství, vady ve sňatečním obřadu, vady v zastoupení a vady související s církevním sňatkem.

4.1. Vada v projevu vůle o vstupu do manželství

Domnívám se, že o vadný projev vůle půjde pravděpodobně v případech, kdy z jednání osoby bude zřejmé, že se vstupem do manželství nesouhlasí nebo by za normálních okolností nesouhlasila, například proto, že při projevu vůle byla opilá. Také pokud v momentě, kdy v rámci sňatečního obřadu je oddávajícím položena otázka, zda spolu snoubenci chtějí vstoupit

³³ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s 296

³⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Manželství pojem, sňatečný věk, překážky manželství, formy uzavření manželství, manželství neplatné, zdánlivé, práva a povinnosti* [online]. muni.cz, 2012 [citováno dne 12.12.2013]. dostupné na <http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/praf/js12/r_pravo/web/pdf/uzavirani-manzelstvi-prekazky-zdanlive-a-neplatne-manzelstvi.pdf>

do manželství, není vyslovena kladná odpověď. Osoba mlčí nebo výslovně řekne „NE“, chybí tedy souhlasné prohlášení snoubenců o vstupu do manželství.

Mezinárodní Úmluva o souhlasu k manželství (dále jen „Úmluva“) považuje za základní předpoklad pro vznik manželství právě svobodný souhlas obou manželů resp. snoubenců. Nedostatek svobody vůle je řešen jednak jako bezprávní výhrůžka (*vis compulsiva*), kdy by šlo o manželství neplatné, avšak pokud by snoubenec byl ke vzniku manželství donucen fyzickým násilím (*vis absoluta*), bude se na manželství pohlížet jako by k jeho vzniku nikdy nedošlo.³⁵ Ustanovení NOZ, které se věnuje právě projevu vůle o vstupu do manželství, který byl učiněn pod nátlakem, spočívajícím v užití násilí nebo výhrůžkou násilí, s úmluvou nekoresponduje, neboť toto nepovažuje za důvod pro prohlášení manželství za zdánlivé, k čemuž výklad úmluvy dle mého názoru směřuje. Naopak §684 NOZ pohrůžku násilí nebo užití násilí při vstupu do manželství bude posuzovat jako důvod pro prohlášení manželství za neplatné, nikoliv zdánlivé.

36

Dle mého názoru lze bezvýhradně trvat i na dalších formálních náležitostech, jako jsou podpisy snoubenců, které celý proces vzniku manželství uzavírají. Co se týče výběru příjmení budoucích dětí, na kterých se musí snoubenci dohodnout, osobně nepovažuji za důvod, pro který by manželství nemělo vůbec vzniknout.

4.2. Vada ve sňatečním obřadu nebo v souvislosti s ním

Jelikož by sňateční obřad měl být veřejný a slavnostní, mohu se jen domnívat, jaké skutečnosti by pravděpodobně byly důvodem pro určení, že manželství není z důvodu nedodržení náležitostí týkajících se slavnostnosti sňatečního obřadu. Jelikož v dnešní době jsou sňatky uzavírány na nejrůznějších místech a mají někdy až neuvěřitelnou podobu, napadá mě snad jen obřad, při kterém by snoubenci byli nazí. Takový obřad by pravděpodobně v našich společenských poměrech slavností nebo alespoň důstojný nebyl. Nicméně by také jistě záleželo na konkrétní osobě oddávajícího.

Dalším příkladem takové vady bude manželství mezi osobami téhož pohlaví. Vyplývá to z ustanovení §665 NOZ, že manželství je trvalý svazek muže a ženy, a stejně tak je i zaváděna legislativní zkratka snoubenci. Nicméně v §677 NOZ se již výslovně nestanovuje, že jde o muže

³⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.

³⁶ ELIÁŠ, Karel a kol.; *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem*, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 297

a ženu, ale o osoby, které hodlaly uzavřít manželství.³⁷ Pojem osoby mě přivádí na otázku trendu, který je typický pro západní svět, zejména pro USA. Jde o případy, kdy jednotlivé osoby uzavřely sňatek se zvířetem nebo dokonce i s věcí. V minulosti se v médiích objevili i případy, kdy se např. německý občan oženil s kočkou, nebo Australská žena se provdala za starodávný most. Samozřejmě, že takové manželství není ani v Německu či Austrálii ani nikde na světě uznáno za platné, nicméně stojí za úvahu, i když poněkud extrémní, zda se do budoucna, v souvislosti s rostoucí tolerancí v oblasti vnímání lidské individuality, neobjeví země, která možnost takového sňatku svým občanům poskytne.³⁸

4.3. Vady církevního sňatku

Mezi náležitosti, na kterých je při vzniku manželství nutno trvat, patří při uzavírání církevního sňatku skutečnost, že sňateční obřad probíhá před orgánem církve, který je řádně registrován, stejně tak oddávajícím musí být osoba, která je pověřena touto oprávněnou církví. Nesplnění těchto náležitostí by znamenalo, že by manželství vůbec nevzniklo. Stejně tak nevznikne manželství, pokud nebude v rámci sňatečního obřadu doloženo osvědčení matričního úřadu, že jsou splněny všechny požadavky pro uzavření manželství. Pokud takové osvědčení bude starší než 6 měsíců, bude to další důvod pro neexistenci manželství.³⁹ Většina tradičních církví je u nás zaregistrována a mají tedy i oprávnění provádět sňateční obřady. Mezi neregistrované církve, u kterých by mohla nastat překážka neoprávněného orgánu je například Scientologická církev nebo Adventisti sedmého dne.

4.4. Vada v zastoupení při vzniku manželství

Vadami, pro které by manželství nevzniklo, bude i chybějící nebo vadné povolení krajského nebo obecního úřadu, popř. magistrátu k zastupování jednoho nebo obou snoubenců, chybějící plná moc zmocněnce, fakt, že druhý snoubenec nebyl označen nebo byl označen chybně nebo, že plná moc nebude obsahovat všechny náležitosti.⁴⁰ V souvislosti se změnami,

³⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.

³⁸ *Australanka se provdala za 600 let starý Ďáblův most* [online]. novinky.cz, 8. července 2013 [cit.dne 12.12.2013]. dostupné na <<http://www.novinky.cz/koktejl/307206-australanka-se-provdala-za-600-let-stary-dabluv-most.html>>

³⁹ ELIÁŠ, Karel a kol.; *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem*, 1. vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 295

⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.

keré NOZ přináší, situace, kdy osoby zmocněnce a snoubence jsou odlišných pohlaví již není na překážku, jako tomu bylo v minulosti.

5. NEPLATNOST MANŽELSTVÍ

Jiným případem je, když nejsou dodrženy podmínky pro vznik platného manželství. Pak nehovoříme o zdánlivém, ale o neplatném manželství, *matrimonium nullum*. Takové manželství vzniklo, pohlíží se na něj jako na platně uzavřené, avšak pouze do doby, než je prohlášeno za neplatné. Neplatné manželství je takové, k jehož uzavření došlo i přesto, že tomu bránila některá ze zákonných překážek.⁴¹ Smyslem institutu neplatnosti manželství je především prohlášení manželství za neplatné, a to ve smyslu sankce svého druhu a tedy zajištění a dosažení souladu mezi stavem faktickým a stavem právním.⁴²

5.1. Zákonné překážky manželství

Způsobilost uzavřít manželství má každý, komu v tom nebrání zákonná překážka. Vady v projevu vůle při sňatečním obřadu nebo porušení formálních náležitostí sňatku se však za zákonné překážky nepovažují. Zákonnými překážkami jsou nedostatek věku, nedostatek svéprávnosti, dříve uzavřené a dosud trvající manželství, příbuzenství, poručenství, svěření do péče a pěstounství.⁴³

5.2. Nedostatek věku

Pro to, aby mohlo manželství plnit svůj účel je třeba, aby snoubenci dosáhli určité vyspělosti, jak tělesné tak zejména duševní, tedy určité sňateční způsobilosti.⁴⁴ „*Manželství nemůže uzavřít nezletilý, který není plně svéprávný*“.⁴⁵ Zákonnou překážkou je tedy nesplnění

⁴¹ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, 1119 s 296

⁴² KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné 3.. 4. aktualizované a doplněné vydání*. Praha : ASPI, a.s., 2007, s.

⁴³ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 293

⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.41

⁴⁵ Zákon č.89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

kumulativní podmínky, a to svéprávnost a současně dosažení plné zletilosti.⁴⁶ Je však možné emancipovat tj. přiznat plnou svéprávnost osobě, která dovršila věku šestnácti let, a to nejen pro účely uzavření manželství, ale např. i v případě, že nezletilý je schopen sám se živit a obstarat si své záležitosti, což s účelem manželství do značné míry souvisí.⁴⁷ Zákon však výslovně neřeší otázku, kdy jsou nezletilí oba snoubenci. V praxi se výjimečně povoluje uzavřít manželství i v takovémto případě.⁴⁸ ZoR ve svém ustanovení §17a říkal, že manželství nevznikne, pokud bylo uzavřeno nezletilým mladším 16ti let. Je tedy zřejmé, že tato překážka byla dříve řazena do vad, které měli za následek neexistenci manželství a nikoliv neplatnost, což se s přijetím NOZ mění.⁴⁹

5.3. Nedostatek svéprávnosti

Pokud je osoba omezena ve svéprávnosti právě v oblasti manželství, nemůže tato osoba manželství uzavřít. Význam má skutečné omezení, nikoliv právní stav, který jako duševní porucha brání uzavření manželství.⁵⁰ Jelikož osoba není schopná svobodně vyjádřit vůli ke vzniku manželství, není dána ani způsobilost manželství uzavřít.⁵¹ Pro tento druh překážky, stejně jako pro překážku v podkapitole 5.2. Nedostatek věku, platí zvláštní princip konvalidace. A to v případě, že bylo počato dítě, které se narodilo živé. Stejně tak se bude posuzovat případ, kdy nezletilý nebo osoba omezená ve svéprávnosti v oblasti manželství uzavřeli manželství bez příslušného povolení soudu.⁵²

⁴⁶ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 294

⁴⁷ *Nový občanský zákoník* [online]. 2011 [cit. 2011-12-01]. justice.cz. Dostupné z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

⁴⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.

⁴⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění zákona č. č. 401/2012 Sb. účinného ke dni 1.1.2013

⁵⁰ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s.294

⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině ; Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.

⁵² ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s.297

5.4. Dříve uzavřené a dosud trvající manželství

Princip monogamie je základním principem rodinného práva. Jeho kořeny sahají daleko do historie, je příznačný zejména pro křesťansko-židovská náboženství.⁵³ Význam tohoto institutu je patrný i z toho, že zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník⁵⁴ (dále jen TZ) považuje bigamii za trestný čin. Objektem trestného činu dvojího manželství je institut monogamie, což je TZ vykládáno jako párové soužití muže a ženy. Toto ustanovení nechrání institut monogamie dostatečně, jelikož ochrana je poskytována pouze manželství, nikoli registrovanému partnerství.⁵⁵

Současná právní úprava této zákonné překážky se vztahuje jak na registrované partnerství, tak i na existenci obdobných svazků, které byly uzavřeny v zahraničí, jako je např. Pakt solidarity tzv. PACS, který je formou partnerského svazku ve Francii, a je využíván zejména pro úpravu majetkových poměrů mezi partnery, ať už stejného nebo jiného pohlaví. Tato zákonná překážka se samozřejmě užije obdobně i pro případ registrovaného partnerství.⁵⁶ Za zajímavou považuji otázku, kdo by v případě, že by bigamické manželství uzavřela žena, které by se v zápětí narodilo dítě, byl zapsán do matriky jako otec.⁵⁷

5.5. Příbuzenství

Existence příbuzenství je nejstarší překážkou při vzniku platného manželství. V průběhu historie byla tato překážka omezována, až se nakonec zúžila na vztah mezi příbuznými v řadě přímé. Nicméně je třeba vzpomenout sňatky mezi příbuznými v rámci zachování rodu v různých monarchistických vládách v jistých obdobích dějin. Pohlavní styk mezi nejbližšími příbuznými, incest, je základním negativním měřítkem, na kterém je založena rodina v českém

⁵³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.

⁵⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné : Obecná část, Zvláštní část*. 1. vydání. Praha : Leges, 2009, s. 563.

⁵⁶ ELIÁŠ, Karel a kol.; *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem*, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s 294

⁵⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.

pojetí. Příbuzenský vztah může být založen třemi hlavními způsoby: narozením, sňatkem a osvojením, kromě toho, ale také soudním rozhodnutím.⁵⁸

Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky, ani mezi sourozenci. Stejně tak nemůže být uzavřeno ani mezi osobou osvojitele a osvojencem. Z povahy věci vyplývá, že v případě vzniku příbuzenství osvojením, zákonná překážka trvá, dokud trvá i osvojení. Právní příbuzenství vzniklé osvojením, však nezakládá možnost uzavřít manželství mezi biologickými příbuznými. Pokud by tak například vzniknul mezi manželi příbuzenský vztah na základě určení otcovství, dle druhé nebo třetí domněnky, bylo by nutné takové manželství prohlásit za neplatné.

5.6. Péče o dítě

Mezi další tzv. zapovězené sňatky patří i manželství mezi poručníkem a poručencem, mezi dítětem a osobou, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, což se vztahuje i na osobu pěstouna a jeho schovance.⁵⁹ Zdá se mi, že tato překážka může být v konkrétních případech nepřiměřeně tvrdá, a naopak v určitých životních situacích je jedním z prostředků ochrany dítěte.

⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s.

⁵⁹ Tamtéž s.

6. PROHLÁŠENÍ MANŽELSTVÍ ZA NEPLATNÉ

Pouze soud může prohlásit manželství za neplatné. Učiní tak na návrh každého, kdo na tom má právní zájem, který prokáže. Prohlášení manželství za neplatné předpokládá, až na výjimky, určité aktivní jednání, podání návrhu. V prvním případě se bude jednat o návrh kohokoliv s právním zájmem. Existuje však další případ, kdy bude soud rozhodovat o neplatnosti manželství, a to pouze na návrh jednoho z manželů. Půjde o případ, kdy projev vůle snoubence o vstupu do manželství, byl učiněn pod nátlakem spočívajícím v užití násilí, nebo vyhrožováním násilí, nebo jehož projev vůle o vstupu do manželství byl učiněn pouze v důsledku totožnosti snoubence, nebo o povaze sňatečního jednání. Navíc je zde stanovena lhůta pro takový návrh, která činí jeden rok ode dne, kdy tak manžel mohl učinit nejdříve, popřípadě, kdy se o pravém stavu věci dozvěděl (tzv. subjektivní lhůta).⁶⁰

Manželství se považuje za platné, dokud není prohlášeno za neplatné. Po prohlášení manželství za neplatné, hledí se na něj jakoby nikdy nebylo uzavřené. Avšak ne za všech okolností lze manželství prohlásit za neplatné. V případě, že manželství již zaniklo nebo pokud již došlo k jeho nápravě, nelze ho již prohlásit za neplatné. Dvěma výjimkami, kdy lze manželství prohlásit za neplatné i bez návrhu, a to i v případě, že samotné manželství již zaniklo, jsou situace, kdy zde stále bude trvat překážka dříve uzavřeného manželství či registrovaného partnerství nebo i obdobného svazku v zahraničí, a takovýto svazek, manželství nebo registrované partnerství stále trvá, a druhou situací je trvajícím příbuzenský vztah. Zde není možnost jakékoliv konvalidace, a tím, že řízení lze zahájit i bez návrhu z úřední povinnosti, je zdůrazněn veřejný zájem.

Zákon se dále zabývá tím, jak se bude na manželství pohlížet poté, co bude prohlášena jeho neplatnost. Po prohlášení manželství za neplatné, ať už na návrh nebo bez návrhu, platí o povinnostech a právech muže a ženy, ke společnému dítěti a o jejich majetkových poměrech ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových právech a povinnostech v době po rozvodu. Zde již lze užít analogie, neboť v tomto případě manželství nejdříve platně vzniklo, vzniklo tedy i společné jmění manželů, mohl vzniknout i společný nájem druhému manželovi přímo ze zákona. Konstrukce řešení poměrů mezi mužem a ženou, je tedy u institutu neexistence manželství a neplatného manželství odlišná.

⁶⁰ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1. vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 297

Samozřejmostí u obou institutů je zákonné ustanovení týkající se ochrany toho, kdo jednal v dobré víře. Ať už se jedná o druhého manžela nebo třetí osobu.⁶¹ Opět zde lze spatřovat procesní prvky, i přesto, že se jedná o hmotně-právní instituty, a stejně tak následná procesně-právní úprava, nastíněná v osmé kapitole méj diplomové práce, je téměř doslovnou reflexí na tuto problematiku.

⁶¹ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s. 298.

7. NEPLATNOST A NEEEXISTENCE REGISTROVANÉHO PARTNERSTVÍ

Homosexualita je jev, který se prolíná napříč historií i náboženstvím, je známo že homosexualita v dávné historii byla věcí obvyklou, dokonce až běžnou. Proto problematika svazků osob stejného pohlaví rozhodně není novinkou nebo pouze otázkou moderní doby. Stejnopohlavnost osob, které chtěli uzavřít sňatek byl však vždy překážkou, vadou, pro kterou manželství nemohlo vzniknout. Tím se formovala i samotná definice manželství jako svazku pouze mezi mužem a ženou. Díky rostoucí toleranci ve společnosti a mezilidských vztazích zejména v 21. století docházelo stále častěji k debatám, které vedly k tendenci upravit poměry mezi osobami stejného pohlaví.

„Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 239/2008 Sb., (dále jen „zákon o partnerství“). Partnerství vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství. Prohlášení se činí před matrikářem na základě otázky, položené těmto osobám, zda chtějí spolu vstoupit do partnerství. Před učiněním prohlášení výslovně uvedou, že jim nejsou známy okolnosti vylučující vstup do partnerství. Protokol, který se o prohlášení sepisuje, podepisují osoby vstupující do partnerství, matrikář, tlumočnick, je-li jeho přítomnost nutná. Partnerství se zapíše do knihy registrovaného partnerství. „⁶²

Termín registrovaného partnerství se používá pro úředně uzavřený svazek dvou spolu žijících osob stejného pohlaví. Tento svazek se ve své podstatě podobá manželství, avšak rozsah práv a povinností registrovaných partnerů se stát od státu výrazně liší. Prvním státem, kde podobný zákon připouštějící takovýto svazek vstoupil v platnost bylo Dánsko, které jej přijalo již v roce 1989.

K dnešnímu dni je registrované partnerství v nejrůznějších formách uzákoněno také v mnoha dalších státech EU, např. ve skandinávských zemích, ve státech Beneluxu, Francii, ve Spolkové republice Německo, v Portugalsku, Slovinsku, Irsku, Maďarsku, Rakousku a od

⁶² *Uzavření registrovaného partnerství* [online]. mvcr.cz, 1.9.2011 [cit.dne 13.12.2013]. Dostupné na <<http://www.mvcr.cz/clanek/registrovane-partnerstvi.aspx>>

roku 2006 i v České republice v souvislosti s přijetím zákona č. ...o registrovaném partnerství (dále jen ZoRP). Páry stejného pohlaví mají v současnosti podle zákona právo adoptovat dítě například v Belgii, Dánsku, Lucembursku nebo ve Velké Británii. Právní normy týkající se svazku dvou osob stejného pohlaví se v jednotlivých státech liší, například svým označením. Ve Velké Británii existuje registrované partnerství pod názvem civil partnership a v některých státech USA je zaveden podobný institut pod názvem domestic partnership, nicméně 12 z 50ti amerických států, jako je např. New York, Vermont nebo Rhode Island, již uzákonilo regulérní sňatky osob stejného pohlaví. Co se týká právě úpravy manželství a registrovaného partnerství v USA, velká změna v této oblasti nastává v souvislosti s rozhodnutím nejvyššího amerického soudu. Ten v červnu 2013 zrušil část zákona na ochranu manželství, který definoval manželství, stejně jako právní úprava v ČR, jako svazek pouze mezi mužem a ženou. Tímto norma upírala párům stejného pohlaví např. právo požívat státní podporu nebo požívat jiných daňových výhod v souvislosti s manželstvím, a to přesto, že byly podle zákonů platných ve svých domovských státech legálně oddány. Jedná se tedy o přelomové rozhodnutí, jehož výsledkem je, že manželé v USA nemusí být muž a žena.⁶³

NOZ se také ve svých ustanoveních často zmiňuje o registrovaném partnerstvím. Aby nemusel přejímat celou úpravu registrovaného partnerství do svých ustanoveních, čímž by dualisoval již existující úpravu tohoto institutu, vyřešil situaci tím, že do části páté, která se věnuje společným, přechodným a závěrečným ustanovením vložil i §3020, který říká že : „*Ustanovení částí první, třetí a čtvrté o manželství a o právech a povinnostech manželů platí obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů.*“

V případě registrovaného partnerství zákon upravuje situace, stejně jako u manželství, kdy nebyly dodrženy všechny podstatné náležitosti, které zákon pro vznik registrovaného partnerství vyžaduje. ZORP problematiku Neexistence a neplatnosti registrovaného partnerství upravuje v hlavě třetí, a to ve třech paragrafech § 5, § 6 a § 7.

§ 5 ZORP upravuje neexistenci registrovaného partnerství. Při srovnávání úpravy neexistence registrovaného partnerství a zdánlivého manželství lze najít mnoho společného a jen

⁶³ ČTK, *Manželé nemusí být muž a žena, rozhodl soud v USA. Homosexuálové slaví.* [Online.], idnes.cz, 26.června 2013, [cit.dne] 14.12.2013. Dostupné na < [28](http://zpravy.idnes.cz/usa-soud-manzelstvi-homosexualove-dul-/zahranicni.aspx?c=A130626_163243_zahranicni_bt看 ></p></div><div data-bbox=)

málo odlišností. Registrované partnerství nevznikne, jestliže prohlášení trpí podstatnou vadou, která spočívá především v nedostatku svobodného a úplného projevu vůle nebo pokud takové prohlášení bylo učiněno v omylu týkajícím se právního úkonu vzniku partnerství. Dále také partnerství nevznikne tehdy, kdy ani jedna z osob do něj vstupujících není občanem České republiky, nebo pokud bylo partnerství uzavřeno na základě nepravdivých údajů, které některá z osob hodlajících vstoupit do manželství úmyslně uvedla v dokumentech požadovaných k prohlášení. Je zde tedy patrný rozdíl obou právních úprav, ale také to, že některé vady, které v případě manželství budou způsobovat pouze jeho neplatnost, u registrovaného partnerství se bude jednat o neexistenci, zdánlivost. Příkladem lze uvést situaci, kdy dojde k bezprávní výhrůžce. Pro případ manželství bude takováto výhrůžka důvodem pro jeho neplatnost, naopak u registrovaného partnerství bude působit jeho neplatnost.⁶⁴

Právní úprava neplatnosti registrovaného partnerství je obsažena v §6 ZORP. Zde je výslovně uvedeno, že pokud ke vzniku registrovaného partnerství došlo přes existenci zákonného zákazu, soud jej prohlásí za neplatné, a také, že o partnerství, které bylo prohlášeno za neplatné, se má za to, že nevzniklo.

Zvláštností právní úpravy registrovaného partnerství je situace, kdy by jeden z partnerů, který chce uzavřít registrované partnerství, nebyl občanem České republiky. Pokud bychom blíže prostudovali § 5 ZORP, lze zjistit, že takováto situace způsobí neexistenci takového partnerství, i když by se na první pohled mohlo zdát, že půjde spíše o jeho neplatnost. v tomto případě by se jednalo o problém neplatnosti partnerství, při prostudování § 5 ZORP však zjistíme, že tehdy se užije právní úprava jeho neexistence. Co se vztahu neplatnosti manželství a neplatnosti registrovaného partnerství týče, je zde úprava vcelku totožná, odlišnosti jsou tedy pouze formulační. Při aplikaci a interpretaci obou institutů lze tedy postupovat shodně.⁶⁵

Právní úprava institutu neplatnosti a neexistence registrovaného partnerství je tedy obsahově shodná s úpravou neplatnosti a neexistence manželství. Přiblížení registrovaného partnerství a celé problematiky, která se tohoto týká, k institutům rodinného práva považuji za velmi pozitivní krok, který souvisí s rostoucí tolerancí moderní společnosti vůči netradičním soužitím dvou osob, zejména opačného pohlaví. Otázky úpravy majetkových poměrů, ale také

⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Zákon o rodině ; Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009, s. 529.

⁶⁵ Tamtéž..., s. 530.

poměrů rodičů k dětem, po prohlášení partnerství za neplatné, či zdánlivé, zatím nejsou ani nemohou být předmětem právní úpravy, neboť v této oblasti ještě není zcela dotvořen názor společnosti na výchovu dětí homosexuálními páry. Osobně se domnívám, že tendence je spíše kladná, a je tedy otázkou času, kdy budou společností tolerovány a tedy i právně zakotveny otázky výchovy dětí a tedy i úprava poměrů po prohlášení neplatnosti či neexistence registrovaného partnerství. Přelom ve vnímání této problematiky zaznamenávám právě v postavení konzervativní Francie, jejíž prezident Fracoise Hollande podepsal zákon přijatý parlamentem, který umožňuje osobám stejného pohlaví uzavírat sňatky, a kromě jiného i adoptovat děti.⁶⁶

⁶⁶ ZELENKOVÁ, Klára. *První homosexuální pár ve Francii vstoupil do manželství*. [online]. presseexpress.eu, 30.5.2013 [cit. dne 15.12.2013]. Dostupné na < <http://www.presseexpress.eu/2013/05/30/prvni-homosexualni-par-ve-francii-vstoupil-manzelstvi/68489> >

8. PROCESNÍ ASPEKTY INSTITUTU NEPLATNOSTI A NEEEXISTENCE MANŽELSTVÍ

Procesní stránka institutu neplatnosti a neexistence manželství byla dříve součástí třetí části, hlavy páté zákona č. 99/1963, občanský soudní řád. Od 1. 1. 2014 je tato problematika upravena v zákoně č. 292/2013, o zvláštních řízeních soudních, který upravuje civilní soudní řízení v nesporných a jiných zvláštních řízeních. A to konkrétně v hlavě páté, díle prvním, oddílu prvním, pododdílu druhém s názvem Řízení ve statusových věcech manželských. Mezi tato řízení zákon o zvláštních řízeních soudních jsou zařazeny řízení o určení, zda tu manželství je či není, řízení o neplatnost manželství a řízení o rozvod manželství, pro která je stanovena forma meritorního rozhodování rozsudkem. Tento zákon je speciální právní úpravou právě k občanskému soudnímu řádu.⁶⁷ Zákon o zvláštních řízeních soudních osobně považuji za velký přínos pro současné právní prostředí, neboť dochází k oddělení nesporných řízení a jejich problematika je řešena více do hloubky, a jelikož procesní úprava institutu neplatnosti a neexistence manželství je řešena v celkem jedenácti paragrafech, lze tedy říci, že se jedná o poměrně podrobné rozebrání této otázky z procesního hlediska.

Hned v úvodu je řešena místní příslušnost soudu pro všechna řízení. Místní příslušnost stanoví, který konkrétní z věcně příslušných soudů, bude příslušný ve věci rozhodnout. Místně příslušným soudem pro toto řízení bude soud, v jehož obvodu mají nebo měli manželé poslední společné bydliště v České republice, bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů; není-li takového soudu, je příslušný obecný soud manžela, který nepodal návrh na zahájení řízení, a není-li ani takového soudu, obecný soud manžela, který podal návrh na zahájení řízení. Toto pořadí se z hlediska hospodárnosti řízení jeví jako nejvhodnější.⁶⁸

Co se týče způsobu zahájení řízení o neplatnosti a neexistenci manželství, tak způsob vymezuje občanský zákoník i přesto, že se jedná o procesní aspekt. Kdy je řízení zahájeno na návrh a kdy lze řízení zahájit i bez návrhu, je promítnuto v kapitolách 4. a 5. , které se blíže věnují hmotně-právním prvkům zdánlivého a neplatného manželství. V rámci zahájení řízení o neplatnosti manželství na návrh manžela z důvodu, že byl projev vůle o vstupu do manželství

⁶⁷ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, s

⁶⁸ Zákon č.292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

učiněn pod nátlakem spočívajícím v užití násilí nebo vyhrožováním násilí nebo byl učiněn v důsledku omylu o totožnosti snoubence nebo o povaze sňatečního právního jednání, je zřejmé, že aktivně legitimován je zde pouze manžel, a proto podá-li návrh někdo jiný, soud jej odmítne. Toto ustanovení mne nutí odbočit do problematiky domácího násilí, kdy oběti takového násilí nejsou často schopny nějaké obrany.

V otázkách dokazování mohou soudy v řízeních o neplatnosti manželství, avšak jen v těch, které je možné zahájit pouze na návrh, provést důkazy, které účastníci nenavrhli, pouze za podmínek, které platí pro dokazování ve sporných řízeních. Pokud je dán důvod neplatnosti či neexistence manželství, pro který lze zahájit řízení z úřední povinnosti, tedy bez návrhu, mohou soudy vyšetřovat pouze ty skutečnosti, které takový důvod zakládají. V rámci odvolacího řízení se uplatní princip neúplné apelace, což znamená, že v odvolacím řízení nelze, až na výjimky, uplatnit nové skutečnosti a důkazy. Avšak je zde možná tzv. výhrada možnosti vyšetřovat i ty důvody, pro které by mohlo být manželství prohlášeno za neplatné nebo zdánlivé i bez návrhu.⁶⁹ Tato právní úprava také upevňuje institut materiálního pojetí účastenství v řízeních týkajících se manželství. Ve svém důsledku to znamená, že účastníky takového řízení mohou být pouze manželé avšak, vzhledem k tomu, že v případě zdánlivého manželství jde o manželství, které nikdy nevzniklo, pod definicí účastníků je třeba si představit osoby, které učinily prohlášení o vstupu do manželství, a proto, že manželství nevzniklo, nepůjde o manžele. A to i přesto, že zákon i pro tento typ řízení definuje účastníky jako manžele. Zákon se dále zabývá i případem, kdy dojde ke ztrátě způsobilosti být účastníkem, v takovém případě totiž soud řízení zastaví. Pokud bylo řízení zahájeno na návrh jednoho manžela, tedy situace, kdy se jedná o řízení, ve kterém má být manželství prohlášeno za neplatné z důvodu, že byl projev vůle o vstupu do manželství učiněn pod nátlakem spočívajícím v užití násilí nebo vyhrožováním násilí nebo byl učiněn v důsledku omylu o totožnosti snoubence nebo o povaze sňatečního právního jednání, tak pokud by druhý manžel, který nepodal návrh na zahájení řízení o neplatnosti, zemřel ještě předtím, než by bylo ve věci pravomocně rozhodnuto, mohl by soud pokračovat v řízení jen s opatrovníkem, kterého by pro tento případ jmenoval. Pokud by však zemřel ten manžel, který je navrhovatelem, lze v takovém řízení pokračovat pouze na návrh potomků zemřelého. Takový návrh by musel být podán ve lhůtě 1 roku po smrti navrhovatele. Poté by soud musel opět jmenovat opatrovníka zemřelému manželovi, který byl navrhovatelem.

⁶⁹ Důvodová zpráva k zákonu č.232/2013, o zvláštních řízeních soudních[cit. 10.12.2013]. Dostupné na <http://www.krustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740 >

Právní úprava věnuje jeden paragraf i neúčinnosti doručení, kdy je výslovně stanoveno, že návrh na vyslovení neúčinnosti doručení nelze podat, pokud již byl ve věci vydán pravomocný rozsudek, ve kterém bylo vysloveno, že manželství není nebo je neplatné.⁷⁰ Pro mě z nepochopitelného důvodu se toto ustanovení nachází v prostřední části tohoto pododdílu.

§374 ZoZŘS je právě zmíněnou reflexí na hmotně-právní úpravu v §679 odst.1 občanského zákoníku. Tedy, že soud po určení, že tu manželství není, je povinen upravit vztahy mezi zdánlivými manžely, zejména pokud jde o společné dítě. Ryze procesní aspekt nastává v momentě, kdy soud, který rozhodoval o určení zdánlivosti manželství, nemusí být ten, který bude příslušný k rozhodování o otcovství ke společnému dítěti. Zákonná úprava ukládá soudu, který určoval zdánlivost manželství, aby také dále předal věc tomu soudu, který bude příslušný k řízení o určení otcovství. Díky tomu může být řízení o určení otcovství zahájeno z moci úřední neprodleně poté, co dojde k předání věci a opět je tak dosaženo efektivity a hospodárnosti. Zákon také výslovně stanovuje, že se jedná pouze o dítě, které není plně svéprávné.

Zákon o zvláštních řízeních soudních zavedl pro tato řízení sankci za nedostavení se k jednání bez včasné a řádné omluvy. Tato sankce je promítnuta do §375 ZoZŘS, kdy zmeškáním jednání je dovozován nezájem navrhovatele na pokračování v takovém řízení. V případě zmeškání jednání je řízení zastaveno soudním usnesením. Zákon výslovně stanovuje specialitu tohoto ustanovení před ustanovením občanského soudního řádu o klidu řízení.⁷¹

Právní úprava řízení ve statusových věcech manželských se věnuje i opravným prostředkům, kdy se věnuje například lhůtě pro odvolání a explicitně vymezuje situaci, kdy předcházející rozsudek neobsahoval poučení o odvolání nebo lhůtě k jeho podání nebo o soudu u něhož se odvolání podává nebo obsahoval poučení o nepřípustnosti odvolání, které bylo nesprávné. V takovém případě zákon poskytuje účastníkům řízení patnáctidenní lhůtu k podání odvolání, která běží od doručení takového rozsudku. Prominutí této další lhůty však není přípustné. V dalším paragrafu se zákonodárce věnuje i zpětvzetí odvolání, kdy říká, že :
„Zastavil-li odvolací soud řízení o odvolání proti rozsudku, jímž bylo vysloveno, že manželství

⁷⁰ Důvodová zpráva k zákonu č.232/2013, o zvláštních řízeních soudních[cit. 10.12.2013]. Dostupné na <
http://www.krustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ash?id_org=450018&id_dokumenty=1678740 >

zde není, nebo je neplatné, proto, že odvolání bylo odvolatelem vzato zpět, nastane právní moc rozsudku dnem právní moci usnesení o zastavení odvolacího řízení.“⁷²

Poslední ustanovení vztahující se k opravným prostředkům a zároveň poslední ustanovení v tomto oddílu, které se blíže týká zdánlivého manželství a neplatného manželství, je věnováno mimořádným opravným prostředkům. Jmenovitě žalobě na obnovu řízení a žalobě pro zmatečnost, kdy je stanoveno, že ani jedna z možností nejsou v řízení ve statusových věcech manželství přípustné.

Neplatnost a neexistence manželství jsou dva odlišné hmotně-právní instituty, což se stejným způsobem projeví i v procesně-právním měřítku. Hlavním účelem procesního instrumentu pro určování zdánlivého manželství, tedy zjišťování existence či neexistence manželství je především s jistotou určit, zda tu manželství je či není. V případě institutu neplatnosti manželství jde zejména o dosažení shody mezi stavem faktickým a stavem právním.⁷³

⁷² Důvodová zpráva k zákonu č.232/2013, o zvláštních řízeních soudních[cit. 10.12.2013]. Dostupné na <
http://www.krustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740 >

⁷³ KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné 3.* 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, a.s., 2007, s. 48.

9. SROVNÁNÍ SE ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVOU – NĚMECKO

Pro účely problematiky institutu neplatnosti a neexistence manželství je třeba se zaměřit i na zahraniční úpravu a srovnat ji s úpravou v ČR. Ta může v mnohém přinést otázky a odpovědi na sporné záležitosti, a často také bývá i inspirací pro přístup k dané problematice a řešení při tvorbě právních norem. Nabízí se celá řada právních systémů, ze kterých jsem si já osobně vybrala právní úpravu německou, která byla inspirací při návrhu nového občanského zákoníku. Lze tedy srovnat, v čem se obě úpravy scházejí a naopak, kde dochází k zásadním odlišnostem.

9.1. Německá právní úprava rodinného práva

Stejně jako česká úprava rodinného práva, tak i německá právní úprava tohoto soukromoprávního odvětví zaznamenala velké množství významných mezníků. Tím vůbec nejpodstatnějším v oblasti manželského práva, byl 6. červenec 1938, kdy byl přijat Das Ehegesetz (dále jen „EheG“), označován jako manželský zákon. V roce 1946 byl tento zákon aktualizován a dalších 52 let bylo rodinné právo v Německu upraveno pouze tímto zákonem a nikoliv v Bürgerliches Gesetzbuch (dále jen BGB), což je název pro občanský zákoník v Německu, který obsahoval dřívější úpravu rodinného práva. V červenci 1998 se však BGB stal znovu hlavním předpisem, který rodinně-právní problematiku upravoval a Německé právo se tak opět vrátilo k tradičnímu pojetí rodinného práva.⁷⁴

9.2. Institut neplatnosti a neexistence manželství v německém právu

V současné době, tedy ode dne 1. července 1998, kdy se stala právní úprava rodinného práva v Německu opětovně součástí BGB, právní úprava vad manželství je v německé právní úpravě založena na principu zrušení manželství (die Aufhebung der Ehe). Na první pohled by se mohlo zdát, že se jedná pouze o terminologické odlišnosti, a v naší české úpravě bude do značné míry korespondovat s institutem neplatnosti manželství. Do jisté míry je tomu tak, ale obecně je odstraňování vad manželství řešeno jiným způsobem, než jaké nabízí institut neplatnosti a neexistence manželství, jak jej známe z českého právního řádu.

⁷⁴ *Manželský zákon (Německo)* [online]. 2011, 5. července 2011 [cit. 2011-10-07]. wikipedia.org. Dostupné z WWW: <[http://de.wikipedia.org/wiki/Ehegesetz_\(Deutschland\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Ehegesetz_(Deutschland))>.

V Německu totiž v současné době není v právní úpravě zakotvena problematika zdánlivého manželství. Nebylo tomu tak ale vždy, neboť neexistující manželství bylo do určité míry upraveno v době platnosti EheG, postupem času se však od této úpravy upustilo. Zde se tedy nabízí otázka, kterou jsem nastínila již v předchozí kapitole. Proč i přesto, že německá úprava byla hlavním inspiračním zdrojem v rámci rekodifikace soukromého práva, zůstává úprava zdánlivého manželství součástí našeho právního řádu. Jak jsem již uvedla, současná německá právní úprava vad manželství je označována jako zrušení manželství, která je v mnohých rysech shodná a srovnatelná s českou právní úpravou neplatnosti manželství. Zrušit manželství je možné jen ze zákonných důvodů, které jsou v BGB vymezeny v knize čtvrté – právo rodinné, v ustanoveních § 1314 - § 1318 BGB.

V úvodním paragrafu je v odstavci prvním uvedeno, že manželství může být zrušeno, pokud bylo uzavřeno v rozporu se zákonnými ustanoveními, a to konkrétně s § 1303, § 1304, § 1306, § 1307 a § 1311 BGB. Toto první ustanovení se shodně kryje s §680 NOZ, který uvádí do celé problematiky neplatnosti manželství, a dá se říci, že obdobným způsobem upozorňuje na rozpor se zákonnými ustanoveními, pouze s tím rozdílem, že v českém pojetí se jedná o zákonné překážky. Odlišnost lze tedy spatřovat pouze v terminologii. Při posuzování jednotlivých překážek zjistíme, že § 1303 BGB upravuje překážku nedostatku věku k uzavření manželství. A to tak, že zdůrazňuje myšlenku, že do manželství by nikdo neměl vstupovat před dosažením zletilosti, která je stejně jako v ČR stanovena hranicí 18 let. BGB připouští, že do manželství může vstoupit i nezletilý starší šestnácti let, avšak pouze na žádost soudu, který toto následně povolí. Tato úprava je též velmi podobná jako naše úprava. V dalším paragrafu se zabývá otázkou způsobilosti k právním úkonům, kde výslovně řečeno, že kdo není způsobilý k právním úkonům, nemůže vstoupit do manželství. I o tomto ustanovení lze říci, že je po přijetí NOZ shodné s naší českou úpravou, neboť nový zákon se na problematiku nesvéprávnosti dívá zcela jiným pohledem a dává tak možnosti soudům stanovit nesvéprávnost osoby jen pro určitou oblast, v tomto případě omezit svéprávnost v oblasti uzavírání manželství. §1306 BGB upravuje překážku bigamie, tedy existujícího manželství či registrovaného partnerství, které je dle tohoto zákona překážkou vzniku manželství v první řadě mezi těmito osobami navzájem, ale také mezi nimi a třetími osobami, za předpokladu, že stávající manželství či registrované partnerství stále trvá. Následuje § 1307 BGB, který se blíže zabývá překážkou příbuzenství mezi osobami, které hodlají uzavřít manželství, stejně tak jako česká úprava řeší zejména příbuzenství v řadě přímé, jak už bylo výše řečeno, vztahy polorodých a plnorodých sourozenců česká úprava na rozdíl od BGB výslovně neřeší.

Předchozí paragrafy jsou více či méně obsahově shodné s úpravou v NOZ, avšak v § 1314 odst. 2 BGB je výčet několika případů, které mohou mít za následek zrušení manželství. Tyto případy připomínají naši úpravu zdánlivého manželství, přestože jsou odděleny do jediného odstavce a podřazeny do jednotlivých bodů, jsou stále součástí ustanovení, která řeší problematiku zrušení manželství nebo registrovaného partnerství. Jednotlivá ustanovení říkají, že manželství může být zrušeno: První bod § 1314 odst. 2 pokud byl jeden z manželů v době uzavření manželství v bezvědomí nebo ve stavu poruchy duševní činnosti. Jakým způsobem by probíhal sňateční obřad s osobou, která je v bezvědomí, tak jak je tento stav popisován lékařskou vědou, se mohu jen domnívat, nicméně BGB počítá i s takto absurdní situací. Další bod obsazen v § 1314 odst. 2. Říká, že pokud jeden z manželů nevěděl v době uzavření manželství, že se jedná o právní úkon směřující k uzavření manželství, je to také důvod pro jeho zrušení. Toto ustanovení opět koresponduje s úpravou neexistence manželství u nás. Další situace v bodu 3. - pokud jeden z manželů byl při vstupu do manželství ovlivněn lstivým podvodným jednáním týkajícím se takových okolností, které by při jejich správné znalosti mohly zabránit vstupu do manželství. Toto však neplatí, pokud se podvodné jednání týká majetkových poměrů nebo pokud se ho dopustila třetí osoba bez vědomí druhého z manželů. Tomto lze spatřovat určitou podobu s naší úpravou neplatnosti manželství v §684 NOZ, kdy může soud prohlásit manželství za neplatné i bez návrhu. Posledním ustanovením je § 1314 odst. 2 bod 5, který stanoví, že manželství bude zrušeno, pokud se oba manželé při jeho uzavření dohodli na tom, že manželství mezi nimi nezakládá zákonné povinnosti. V tomto ustanovení spatřuji ochranu institutu manželství jako stabilního institutu rodinného práva.

Procesně-právní úprava problematiky týkající se zrušení manželství je obsažena jak v samotném BGB, tak i v zákoně o řízení ve věcech rodinných a ve věcech nesporného soudnictví (das Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit - dále jen „FamFG“). Řízení ve věcech manželských, rozvodových a následných jsou upraveny zhruba ve 30ti paragrafech, přičemž mezi řízení, týkající se manželství jsou řazeny řízení o rozvodu, řízení o zrušení manželství a řízení o prokázání existence a neexistence manželství mezi stranami, který ve svých § 121 až § 150 FamFG upravuje řízení ve věcech manželských, rozvodových a následných.⁷⁵ V § 121 FamFG jsou stanovena řízení ve

⁷⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. 1. vydání. Praha : Leges, 2010, s. 93.

věcech manželských, a to řízení o rozvodu, řízení o zrušení manželství a řízení o prokázání existence a neexistence manželství mezi stranami. Z tohoto řazení je patrné, že podobnost FamFG a ZoZŘS je více než zřejmá. Je tu i jistý náznak prostoru pro myšlenku zdánlivého manželství, když na rozdíl od naší úpravy pouze v procesní rovině. FamFG se kromě jiného také zabývá obecně otázkami účastenství, způsobilostí těchto účastníků, opravnými prostředky, jakož i náklady těchto řízení. I zde se v mnohém neliší česká úprava a FamFG, avšak např. otázka nákladů těchto řízení přímo v ZoZŘS řešena není. Stěžejním bodem celé právní úpravy zrušení manželství je dle mého názoru ustanovení § 1313 BGB, který říká, že manželství může být zrušeno na základě žádosti a rozhodnutím soudu. Takovéto manželství pak zaniká právní mocí tohoto rozhodnutí. Co se týče legitimace, BGB uvádí pro případ jednicových překážek, kdo je oprávněn návrh podat. Konkrétní legitimace uvádí §1316 BGB takto: Pro překážky uvedené v § 1303, §1304, §1306, §1307 a §1311 Legitimace k podání návrhu je upravena v § 1316 BGB, kde je uvedeno, že oprávněným žadatelem je v případě překážky dle § 1303, § 1304, § 1306, § 1307 a § 1311 BGB každý z manželů, případně příslušný správní orgán a v případě překážky uvedené v § 1306 také třetí osoba, která má na věci právní zájem. Přítomnost správního orgánu je velkou odlišností v procesní úpravě obou zemí. Příslušnost takového správního orgánu bude stanovena podzákonými právními předpisy. V případech překážky stanovené v § 1314 odst. 2 BGB je oprávněným k podání návrhu druhý manžel. Jak jsem již uvedla výše, toto ustanovení svým obsahem připomíná současnou úpravu zdánlivého manželství, a však v procesní rovině je zde řešení zcela jiné, jelikož podle českého práva lze určit, že manželství není i bez návrhu, viz. §678 NOZ. Nepochybně je třeba uvést Zde je nutné uvést také ustanovení § 1318 BGB, které stanovuje, že následky zrušení manželství jsou totožné jako následky rozvodu manželství. Toto je naprosto opačné řešení než jaké nabízí naše právní úprava, jelikož v českém právu se na neplatné i zdánlivé manželství hledí jako by neexistovalo od počátku. § 1315 BGB pak vymezuje případy, kdy je zrušení manželství vyloučeno.⁷⁶

Dříve než jsem začala komparovat obě úpravy, tak přesto, že jsem věděla, že německá úprava byla jednou z největších inspirací pro vznik civilních předpisů v rámci rekonstrukce soukromého práva, byla jsem přesvědčena, že najdu mnoho odlišností. Je pro mne tedy velkým překvapením, že je tomu naopak, a lze říci, že se české pojetí institutu neplatnosti a neexistence

⁷⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. 1. vydání. Praha : Leges, 2010, s. 94.

manželství spíše mnoho neliší. Přesto však je zde spousta zajímavostí, které v naší české úpravě nenalezneme a naopak si česká úprava zachovává pár svých výdobytků a rarit, např. právě několikrát zmíněné zdánlivé manželství. Je tedy otázkou zda se do budoucna obě úpravy ještě více přiblíží nebo naopak si bude každá hledat vlastní cestu vývoje.

10. NEPLATNOST A NEEEXISTENCE MANŽELSTVÍ – PROBLEMATIKA TRANSGENDERU

S institutem zdánlivého a neplatného manželství podle mého názoru souvisí dnes velmi aktuální transgenderová problematika, která souvisí s právní úpravou transsexuálů. „*Transsexualita je stav nesouladu mezi psychickým a anatomickým pohlavím. Transsexuálem je buď člověk, který má primární pohlavní znaky muže, ale cítí se být ženou (tzv. „male to female“, MtF, „z muže na ženu“), nebo člověk, který má primární pohlavní znaky ženy, ale cítí se být mužem (tzv. „female to male“, FtM, „z ženy na muže“).*“

Napříč společností se velmi liší názory a pohledy na transgenderovou oblast, na to, jak lidé takový stav prožívají i jak společnost k takovéto osobě vnímá a přistupuje k nim. V 90. letech 20. století se zformovala hnutí transsexuálů, která prosazují rovnoprávnost a důstojnost transsexuálních lidí a právo na lékařskou i úřední změnu pohlaví. Vůči takovýmto snahám o změnu pohlaví se staví odmítavě nebo rozpačitě konzervativnější části společnosti. Charakteristiku transsexuála podal i Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku (ESLP), který takovouto osobu definuje ve svém Rozsudku ve věci Rees v. Spojené království, ECHR (1986) ze dne 17. října 1986 – stížnost č. 9532/81, Série A, No. 106 jako toho, kdo ačkoliv patří fyzicky k jednomu pohlaví, se cítí být přesvědčen, že patří k jinému pohlaví a často se snaží dosáhnout více integrované a úplné identity cestou lékařské léčby a chirurgických zákroků pro přizpůsobování svých fyzických charakteristických znaků své psychické povaze⁷⁷ Mezi odborníky z řad neurologů a sexuologů postupně převažuje názor, že psychické pohlaví je určováno speciálním mozgovým centrem pohlavní identity (bez přímé závislosti například na sexuální orientaci), a tedy psychická pohlavní identita je určena nejpozději během nitroděložního vývoje.

Většina transgenderových organizací na jedné straně prosazují, aby transsexualita nebyla patologickým jevem. A však tím, že transsexualita byla uvedena mezi poruchy je umožněno, aby se zdravotní pojišťovny mohly podílet na nákladech, které se změnou pohlaví souvisí straně právě její uvedení mezi poruchami umožňuje, aby se zdravotní pojišťovny podílely na nákladech, které nejsou nemalé a se změnou pohlaví souvisí. Počátek cesty ke změně pohlaví je

⁷⁷ Rozsudek ESLP ve věci Rees v. Spojené království, ECHR (1986) ze dne 17. října 1986 – stížnost č. 9532/81, Série A, No. 106

započata nejdříve hormonální léčbou a až v závěrečné fázi dochází k chirurgickému zákroku, který je nevratný⁷⁸

Problematika transgenderu rozhodně není spojována pouze s moderní dobou, stejně jako homosexualita se tento jev vyskytoval v průběhu celého historického vývoje společnosti. Až v důsledku vědeckého pokroku a vyspělosti dnešní medicíny bylo možné umožnit těmto osobám změnu pohlaví po které touží, a která může pomoci překonat jejich neúnosné pocity ve vlastním těle. V souvislosti s tímto bylo však nutné řešit řadu složitých problémů a kontroverzních otázek, které se týkaly zejména postavení takových osob ve společnosti a také jejich právní postavení. Při hledání řešení se nejvíce zapojila judikatura soudů, která přinesla část odpovědí.

Jednou ze zásadních otázek pro účely rodinného práva v oblasti transgenderu, kterou upravil v čl. 12. Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) ze dne 4. listopadu 1950, která se pro Českou republiku (tehdy ČSFR) stala závaznou její ratifikací dne 18. března 1992, kdy vstoupil v účinnost zákon č. 209/1992 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 ve znění pozdějších předpisů, je zejména otázka porušování práva na uzavření manželství. V této Úmluvě je výslovně uvedeno, že muži a ženy, kteří jsou způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo manželství uzavřít a založit rodinu, a to vše v souladu s vnitrostátními zákony.⁷⁹ Právo na uzavření manželství můžeme nyní nalézt i v jiném mezinárodním dokumentu, a to v čl. 9 Listiny základních práv Evropské unie (2007/C 303/01) ze dne 12. prosince 2007⁸⁰ (dále jen Listina základních práv EU), slavnostně vyhlášené jako akt Evropského parlamentu, Rady a Komise s některými úpravami přebírající text dokumentu ze dne 7. prosince 2000, jež nabyla účinnosti ode dne vstupu Lisabonské smlouvy v platnost, ode dne 1. prosince 2009. Tento článek obsahuje také právo uzavřít manželství a založit rodinu, a toto právo je zaručeno v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.

⁷⁹ Dokument Rady Evropy ze dne 4. listopadu 1950 – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů č. 11 a č. 14

⁸⁰ Dokument Evropského parlamentu, Rady a Komise č. 2007/C 303/01 ze dne 12. prosince 2007 – Listina základních práv Evropské unie

V již zmíněném rozsudku ESLP ve věci *Rees v. Spojené království* ze dne 17. října 1986, byl stěžovatelem pan Rees, který se dovolával porušení čl. 8 a čl. 12 Úmluvy. Důvodem této stížnosti bylo, že po změně jeho pohlaví mu bylo změněno jméno a fyzicky se stal mužem, avšak v rodném listě mu zůstalo pohlaví ženské, což bylo odůvodněno tím, že rodný list je podle vlády dokumentem uchovávajícím historická fakta, a ze své povahy nemůže být měněn. Toto stanovisko přineslo panu Reesu spoustu negativ neboť pokaždé, kdy byl nucen předložit své dokumenty, ve kterých bylo uváděno pohlaví, ocitl se v nepříjemné situaci. Pan Reese dále argumentoval i tím, že tímto přístupem bylo porušeno jeho právo na uzavření manželství neboť tím, že v rodném listu je stále uveden jako žena, nemůže uzavřít manželství také se ženou. ESLP však usoudil, že čl. 12 Úmluvy porušen nebyl, jelikož přiznává právo na uzavření manželství pouze osobám různého biologického pohlaví a přiklonil se tak k aplikaci tradičního pojetí manželství.⁸¹ I přes neexistenci závaznosti precedentů při rozhodování ESLP se toto poněkud kontroverzní rozhodnutí stalo na dlouhou dobu předurčovatelem výsledku obdobných kauz v transgenderové oblasti.

Jelikož toto rozhodnutí bylo velmi ostře kritizováno, vytvořilo se pole působnosti pro změnu pohledu na věc a pro nové rozhodnutí v těchto kauzách. Za zásadní lze považovat rozhodnutí ESLP ve věci *Cossey v. Spojené království* ze dne 27. září 1990. Paní Cossey, původně muž, změnila pohlaví z mužského na ženské a dovolávala se toho, aby ESLP změnil své dřívější rozhodnutí právě ve věci *Rees*. Soud výslovně uvedl, že tradičně aplikuje zejména svá předchozí vlastní rozhodnutí jako důkaz právní jistoty. Zároveň ale připustil, že kdyby existovaly adekvátní důvody, mohl by přistoupit ke změně své judikatury. Těmito důvody by mohla být například potřeba souladu judikatury ESLP se současnými společenskými konvencemi a podmínkami.⁸²

Nastíněná změna v rozhodování nastala o něco později v rozhodnutí ESLP ve věci *Goodwin v. Spojené království* ze dne 11. července 2002. Toto rozhodnutí je jistým opakem

⁸¹ OTÁHALOVÁ, Lucie. *Úmluva o lidských právech : RP nebo manželství?* [online]. 2004, 10.07.2004 [cit. 2011-10-10]. komunita.web2.cz. Dostupné z WWW: < http://komunita.web2.cz/rp-otahalova/3_2_0_evropska_umluva.phtml >.

⁸² PELLONPÄÄ, Matti. Kontinuita a změny v judikatuře Evropského soudu lidských práv. *Bulletin advokacie*. 2004, č. 7 - 8, s. 31.

rozhodnutí týkajících se aplikace čl. 12 Úmluvy.⁸³ V tomto případě ESLP upustil od svých tradičních pohledů na tyto kauzy a stížnost posuzoval výhradně jako záležitost aplikovatelnou na současné společenské podmínky.⁸⁴ Poprvé bylo vyřčeno, že došlo k porušení čl. 12 Úmluvy a ESLP vyslovil, že pokud dochází k registraci informací v rodném listu pouze na základě pohlaví, které je zjištěno při porodu, jedná se o omezení, které je překážkou uzavření manželství.

Ve stejném roce, kdy ESLP rozhodoval ve věci Goodwin v. Spojené království a přinesl poměrně přelomové rozhodnutí, Kansaský nejvyšší soud prohlásil manželství transsexuála za neplatné. Stalo se tak v mediálně sledovaném případě J'Noel Gardnier. Jednalo se o právo paní Gardnier na polovinu majetku z pozůstalosti jejího manžela. I přesto, že zákrok přeměny pohlaví se konal mnoho let před uzavřením manželství a Kansaský apelační soud prohlásil, že ženino pohlaví v sobě manželství je rozhodující, Nejvyšší Kansaský soud vydal toto zamítavé rozhodnutí a manželství prohlásil za neplatné neboť na J'Noel Gardnier pohlíží jako na muže.⁸⁵

Česká společnost se mi jeví jako tolerantní vůči odlišnostem jako je homosexualita a tedy i transsexualita. Po roce 1989 a změny, které po tomto období nastaly, s sebou přinesly i prostor a možnost zabývat se do té doby tabuizovaným tématem transgenderu. V minulosti byla transsexualita, nejen v Čechách, často zařazována mezi sexuální deviace, ale postupně se tento názor měnil, až se transformoval v jasný medicínský fakt, a to, že transsexualita je vrozená a nelze ji vyléčit. Platná právní úprava u nás se otázky transgenderu do přijetí NOZ dotýkala pouze v zákoně č.373/2011 Sb., o specifických zdravotnických službách (ZSZS), konkrétně v §21-23. Zde je stanoveno, že úplnou změnu pohlaví lze provést pouze na základě žádosti takové osoby. Zákon také rozlišuje mezi procedurou směřující ke změně pohlaví a samotným chirurgickým zákrokem. V prvním případě může žádost podat osoba starší 18ti let, která je plně svéprávná, v druhém případě je tato hranice stanovena věkem 21 let. Jsou zde stanoveny i další podmínky jako je schopnost osoby trvale žít v opačné sexuální roli a také doporučení odborné komise.⁸⁶

⁸³ PALOUŠ, Martin. *Několik poznámek k výkladové praxi Evropského soudu pro lidská práva* [online]. 2007 [cit. 2011-10-11]. cuni.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.cts.cuni.cz/soubory/reporty/CTS-07-01.pdf>>.

⁸⁴ Rozsudek ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin v. Spojené království, ECHR (2002), stížnost č. 28957/95, odst. 71, 85.

⁸⁵ IVAW, Kansas ruší manželství transsexuála [online]transgender.cz, 2.dubna 2002. Dostupné na <http://www.transgender.cz/cs-gain_news-kansas_rusi_manzelstvi_transsexuala-241>

⁸⁶ Zákon č.373/2011 Sb., o specifických zdravotnických službách, ve znění pozdějších předpisů

Nově je částečně změna pohlaví řešena také v NOZ V §29, který je inspirován občanským zákoníkem provincie Quebec. Toto ustanovení vychází z toho, že takováto změna pohlaví je faktický stav, a tedy i právní účinky musí nastávat k okamžiku, kdy k lékařskému zákroku dojde. Změna pohlaví musí být zapsána do matriční knihy. Toto je více než vhodné, neboť takovéto ustanovení v zákoně o matrikách chybí. NOZ dále výslovně stanoví, že vzhledem k rovnosti pohlaví se právní postavení člověka nemění, ale tato změna má za následek zánik manželství a registrovaného partnerství. Z praxe vyplývá, že poskytovatel zdravotnických služeb ke změně pohlaví transsexuálů, kteří jsou vdaní nebo ženatí nepřistoupí do té doby, než je jejich manželství rozvedeno a poměr k případným dětem uspořádán. Vyslovení neplatnosti manželství se tak bude týkat spíše osob, které podstoupily změnu pohlaví v zahraničí. Dojde-li tedy k zániku manželství následkem změny pohlaví NOZ výslovně odkazuje na obdobné užití ustanovení o právních následcích rozvodu a stejně tak se mají obdobně užít i ustanovení o povinnostech právech rozvedených manželů ke společnému dítěti. Jelikož v rámci rozvodového řízení rozhoduje soud o následné péči rodičů o společné dítě již v průběhu NOZ výslovně uvádí, že i pro případ zániku manželství v důsledku změny pohlaví, bude muset soud rozhodovat o tom, jak každý z manželů bude pečovat o dítě, popřípadě schválí jejich dohodu.⁸⁷ Je zřejmé, že Česká republika je v této věci poměrně benevolentní neboť i úřední změnu pohlaví, jména a s tím související přidělení nového rodného čísla po provedení změny pohlaví je u nás možné žádat již od sedmdesátých let. Právní úprava této problematiky je obsažena v zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Co se týká přímo práva uzavřít manželství, jako základního práva ve společenském životě člověka, bylo vždy chápáno jako tradiční, tedy, že ho lze uzavřít výhradně mezi mužem a ženou, kteří takto byli registrováni v rodných listech po jejich narození. Vývoj v rozhodování ESLP přinesl na věc jiný pohled, a to, že nelze faktický stav a jeho prvotní registraci striktně spojovat v jedno, naopak, že lze vnímat pohlaví osoby jako proměnné v závislosti na společenskou proměnu a vývoj medicíny a vědy o lidském těle.

Osobně se domnívám, že transsexualita je již součástí moderní společnosti a plně respektují závěry lékařské vědy a fakt, že nejde o sexuální deviaci. Osoby, které tzv. žijí v jiném

⁸⁷ ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání.

Ostrava : Sagit, 2012, s. 80

těle musí čelit překážkám v osobním životě, které si lze jen těžko představit, a věřím, že i právní prostředí takovýmto osobám vytvoří důstojné podmínky pro život.

11. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci na téma: „*Neplatnost a neexistence manželství*“ jsem se snažila především komplexně obsáhnout dané téma, zpracovat získané informace a vysvětlit jeho jednotlivé atributy.

I přesto, že jsem diplomovou práci psala v právním stavu ke dni 1. 1. 2014, mým cílem rozhodně nebyla komparace staré a nové úpravy, a proto se výhradně zabývám právní úpravou účinnou k tomuto dni. Nelze však opomenout, že doposud byl ZoR stěžejním pramenem, a proto se mu blíže věnuji také, ale již jako součást kapitoly, která řeší historii institutu neplatnosti a neexistence manželství.

Při tvorbě diplomové práce jsem se snažila čerpat z množství zdrojů, z nichž hlavním inspiračním zdrojem byla bezesporu důvodová zpráva k NOZ, která se mi jevila jako nejbohatší a nejaktuálnější. Zároveň mi dávala i mnoho prostoru pro vlastní úvahu, neboť vzhledem k tomu, že se jedná o zcela novou úpravu, mnoho zdrojů ještě není k dispozici. Dalšími zdroji byly monografie autorů zabývající se tématy souvisejícími s neplatností a neexistencí manželství. Dále jsem čerpala také z komentářové literatury, judikatury českých i mezinárodních soudů, ale také často z internetových zdrojů, které mne překvapily bohatým obsahem. Prameny, které se zabývaly institutem neplatnosti a neexistence manželství byly zpracovány poměrně dobře, ale i přesto musím podotknout, že se nejčastěji jednalo o prameny, které se věnují širší problematice rodinného práva a zřídka byly věnovány výhradně mému tématu, neboť zdroje, které se zabývají výhradně institutem zdánlivého a neplatného manželství jsou spíše ojedinělé a obsahově se často opakují.

Jelikož jsou právní otázky institutu neplatnosti a neexistence manželství svou materií obsáhlejší, při zpracování jednotlivých kapitol a podkapitol jsem se setkala s tématy a otázkami, které by zasloužily samostatnou práci neboť přinejmenším vyvolávají ve společnosti mnoho diskutabilních otázek. Často jsem se tak upírala k vlastním úvahám a názorům na jednotlivé problémy, které jsem i ve své práci uvedla. Musím přiznat, že ve svých úvahách jsem často docházela k absurdním až kuriózním situacím, které by mohly teoreticky nastat.

Strukturu jednotlivých kapitol jsem se snažila vytvořit tak, jaké je i řazení těchto institutů v NOZ a ZZŘS a dle mého názoru je řazení velmi logické. Hmotně-právní a procesně-právní problematika se navzájem prolínají, což mi velmi usnadnilo nastudování jednotlivých aspektů, kterým se ve svých dalších kapitolách věnuji

Neopomněla jsem ani na komparaci české úpravy s úpravou zahraniční. Pro toto srovnávání jsem si zvolila úpravu Německou, jelikož byla jedním z hlavních inspiračních zdrojů při utváření NOZ, ale také zdroje, které se věnují této problematice, byly pro mne dostupné a vhodné pro studium.

Jelikož považuji otázky homosexuality a transgenderu za běžnou součást moderní a tolerantní společnosti, věnuji se i těmto tématům. Konkrétně registrovanému partnerství a problematice transsexuality ve vztahu k neplatnosti manželství. Zejména pak otázky transsexuality pro mě byly zajímavostí a jakýmsi zpestřením při bližším prostudování mého tématu.

Závěrem je nutno uvést, že během psaní mé diplomové práce jsem se setkala s nepřeberným množstvím zajímavých právních otázek, se kterými je institut neplatnosti a neexistence manželství spojen. Abych však mohla plně respektovat harmonický koncept mé práce, nebylo možné všechny problémy podrobně rozpracovat. Některé otázky tak zůstávají dotčeny v hrubých rysech a zůstávají pro hlubší zamyšlení do budoucna a zároveň možný prostor pro mé další studium nejen rodinného práva, ale i institutu neplatnosti a neexistence manželství. Psaní mé diplomové práce mi bylo přínosem i v pracovním životě, neboť pracuji v advokátní kanceláři, která se specializuje na rodinné právo.

12. POUŽITÁ LITERATURA

Monografie

ELIÁŠ, Karel a kol.; Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a rejstříkem, 1.vydání. Ostrava : Sagit, 2012, 1119 s.

HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. 1. vydání. Praha : Academia Praha, 1977. 376 s.

HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana; HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině : S komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Leges, 2011. 456 s.

HOLUB, Milan. *Rodina a právo*. 1. vydání. Praha : Právní poradna práce, 1987. 189 s.

HRDINA, Antonín. *Kanonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 436 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3, přepracované a doplněné vydání. Brno : Doplněk, 2006. 398 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině ; Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. 586 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha : Leges, 2009. 1216 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné : Obecná část, Zvláštní část*. 1. vydání. Praha : Leges, 2009. 895 s.

KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné I*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, a.s., 2005. 524 s.

KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné 3*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, a.s., 2007. 344 s.

PAVELKOVÁ, Bronislava. *Manželské právo*. 1. vydání. Bratislava : VO PF UK, 2004. 235 s.

RADVANOVÁ, Senta; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva : Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 1999. 227 s.

ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. 1. vydání. Praha : Leges, 2010. 380 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník : Komentář*. 10. vydání. Praha : C.H.Beck, 2006. 1465 s.

VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo* : historie, současnost a perspektivy. 1. vydání. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. 262 s.

Odborné články

BĚLOVSKÝ, Petr. Příbuzenství jako překážka manželství. *Právní rozhledy*, 2003, č. 2, s. 78 - 80.

GREGOROVÁ, Zdeňka; HRUŠÁKOVÁ, Milana; STAVINHOVÁ, Jaruška. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. *Právní rozhledy*. 1997, č. 2, s. 53 - 58.

HADERKA, Jiří. Oddavky, nulity a neexistence manželství od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.. *Právní praxe*. 1998, č. 8, s. 466 - 482.

HADERKA, Jiří. Právně deklarovaná "změna" pohlavní příslušnosti a její dopad na rodičovské postavení transsexuální osob. *Právní praxe*. 2004, č. 4, s. 242 - 250.

HUŇKOVÁ, Markéta. Incest v zrcadle trestního práva. *Právo a rodina*. 2001, č. 5, s. 15 - 21.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. *Právní rozhledy*. 2005, roč. 13, č. 21, s. 769 - 806.

PELLONPÄÄ, Matti. Kontinuita a změny v judikatuře Evropského soudu lidských práv. *Bulletin advokacie*. 2004, č. 7 - 8, s. 31 - 36.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Uzavření manželství. *Právník*, 1985, č. 6, s. 558 - 562.

Právní předpisy

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/2002 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních soudů, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 265/1949 Sb. účinném ke dni 1. ledna 1950

Zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních ze dne 7. prosince 1949

Císařský patent č. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) ze dne 1. června 1811

Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství (manželská novela), ve znění zákona č. 105/1947 Sb. účinném ke dni 1. srpna 1947

Zákonový článek č. XXXI/1984 Sb., o právu manželském, ve znění zákona č. 113/1924 Sb. účinném ke dni 7. července 1924

Dokument Evropského parlamentu, Rady a Komise č. 2007/C 303/01 ze dne 12. prosince 2007 – Listina základních práv Evropské unie

Dokument Rady Evropy ze dne 4. listopadu 1950 – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů č. 11 a č. 14

Judikatura

Zhodnocení Nejvyššího soudu ze dne 30. května 1966, sp. zn. Pls 4/66

Zhodnocení Nejvyššího soudu ze dne 3. února 1972, sp.zn. Cpj 86/71, bod I.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. září 2005, sp.zn. 30 Cdo 1280/2005

Zhodnocení Nejvyššího soudu ze dne 3. února 1972, sp.zn.: Cpj 86/71, bod IV.

Rozsudek ESLP ze dne 17. října 1986 ve věci Rees v. Spojené království, ECHR (1986), stížnost č. 9532/81, Série A, No. 106.

Rozsudek ESLP ze dne 27. září 1990 ve věci Cossey v. Spojené království, Série A, No. 184.

Rozsudek ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin v. Spojené království, ECHR (2002), stížnost č. 28957/95.

Internetové zdroje

Nový občanský zákoník [online]. 2011 [cit. 2011-12-01]. justice.cz. Dostupné z WWW: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>.

Důvodová zpráva k zákonu č.232/2013, o zvláštních řízeních soudních[cit. 10.12.2013].
Dostupné na
<http://www.krustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740 >

Neexistence manželství [online]. 27.7.2001 [cit. 2011-10-07]. epravo.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/neexistence-manzelstvi-10964.html> >.

OTÁHALOVÁ, Lucie. *Úmluva o lidských právech : RP nebo manželství?* [online]. 2004, 10.07.2004 [cit. 2011-10-10]. komunity.web2.cz. Dostupné z WWW: <http://komunity.web2.cz/rp-otahalova/3_2_0_evropska_umluva.phtml >.

PALOUŠ, Martin. *Několik poznámek k výkladové praxi Evropského soudu pro lidská práva* [online]. 2007 [cit. 2011-10-11]. cuni.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.cts.cuni.cz/soubory/reporty/CTS-07-01.pdf> >.

PECHOVÁ, Olga. *Články,zprávy a diplomové práce* [online]. 2009 [cit. 2011-10-21]. lgbt.poradna-prava.cz. Dostupné z WWW: <<http://lgbt.poradna-prava.cz/clanky-zpravy-a-diplomove-prace.html>>.

Občanský zákoník : Vládní návrh občanského zákoníku 2011 [online]. 2011 [cit. 2011-12-06]. Justice.cz. Dostupné z WWW:<http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf>.

Občanský zákoník : Vládní návrh občanského zákoníku 2011 - Důvodová zpráva [online]. 2011 [cit. 2011-12-06]. Justice.cz. Dostupné z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf>.

Manželský zákon (Německo) [online]. 2011, 5. července 2011 [cit. 2011-10-07]. wikipedia.org. Dostupné z WWW: <[http://de.wikipedia.org/wiki/Ehegesetz_\(Deutschland\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Ehegesetz_(Deutschland))>.

www.beckonline.cz

www.is.muni.cz

www.presseexpress.eu

13. SHRUTÍ / SUMMARY

13.1. SHRUTÍ

Ve své diplomové práci na téma: „Neplatnost a neexistence manželství“ se zabývám charakteristikou, historickým vývojem tohoto institutu, důvody jeho existence a jeho procesním aspektem. Vše dle právního stavu ke dni 1. 1. 2014.

Kromě klasického pojetí institutu neplatnosti a neexistence manželství se zaměřuji také na problematiku registrovaného partnerství a transgenderu v souvislosti s neplatností a neexistencí manželství. V neposlední řadě zde zpracovávám komparaci tohoto institutu se zahraniční právní úpravou, konkrétně s německou právní úpravou.

13.2. SUMMARY

In my diploma thesis: „Void and voidable marriage” I focus on the characterization of this problem, its historical development, reasons for its existence and their procedural aspects Everything according to the legal status of the day 1.1.2014.

In addition to the classical concept Void and voidable marriage I also concentrate on topical issues of nullity and absence of a registered partnership, question of right to transsexual marriages. At last but not the least I deal with comparison of this problem with foreign legislation, namely German legislation.

14. KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS

14.1. KLÍČOVÁ SLOVA

Rodinné právo, zákon o rodině, rodina, manželství, sňatek, překážky manželství, neplatnost manželství, neexistence manželství, bigamie, příbuzenství, nedostatek věku, duševní porucha, vada právního úkonu, registrované partnerství, transsexualismus, rekodifikace soukromého práva, německá právní úprava.

14.2. KEY WORDS

Family law, family act, family, marriage, wedding, marriage impediments, void marriage, voidable marriage, bigamy, kinship, lack of age, mental disorder, defect of the legal act, registered partnership, transsexualism, recodification of private law, German legislation.